

Jezično-stilska analiza pjesama iz Bratulićeve Aleje glagoljaša (2019.)

Martić, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:814515>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Sveučilišni prijediplomski jednopredmetni studij
Hrvatski jezik i književnost

Ivona Martić

**Jezično-stilska analiza pjesama iz Bratulićeve *Aleje glagoljaša*
(2019.)**

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Vera Blažević Krezić

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Sveučilišni prijediplomski jednopredmetni studij
Hrvatski jezik i književnost

Ivona Martić

**Jezično-stilska analiza pjesama iz Bratulićeve *Aleje glagoljaša*
(2019.)**

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Vera Blažević Krezić

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

15.9.2024.

U Osijeku, _____

Jovana Martić, 0122240390

Ime i prezime studenta, JMBAG

SADRŽAJ

UVOD	6
PUT U ALEJU – <i>ZAVIČAJ</i> DUHA	7
ALEJA GLAGOLJAŠA (2019.)	9
JEZIČNO-STILSKA ANALIZA PJESAMA	12
<i>U Roču</i>	13
<i>Aleja glagoljaša</i>	16
<i>Glagoljica</i>	19
<i>Vrijedno putovanja</i>	20
ZAKLJUČAK	22
POPIS IZVORA I LITERATURE	24

SAŽETAK

Aleja glagoljaša multimedijalni je spomenički kompleks glagoljaštva i glagoljice kojemu je posvećena znanstveno-popularna knjiga akademika Bratulića što broji tri izdanja, a u ovome radu riječ je o posljednjem iz 2019. godine. Knjiga je oblikovana kao odgovor na fizički kompleks 11 glagoljaških postaja i posvećena je sveukupnoj ćirilometodskoj baštini. Osim sadržajnih i informacijskih poglavlja koja se ponajviše oslanjaju na hrvatsko-slavensku kulturnu baštinu, sadrži i pjesničke tekstove koji se tematski nadovezuju na temeljni sadržaj knjige. U ovom radu prikazat će se jezično-stilska analiza tih (pjesničkih) tekstova, odredit će se poveznica s arhaizmima i početcima hrvatske, tj. slavenske pismenosti. S obzirom na to da se inicira na putovanje koje je fizičko, ali i duhovno, najprije će se analizirati pjesma *U Roču* kao početak putovanja i žarište glagoljice i hrvatskoga glagoljaštva, a cijelo će se putovanje završiti analizom pjesme *Vrijedno putovanja*. Upotrebom odabrane paleoslavističke, paleokroatističke i lingvostilističke literature kao i pomnom analizom zaključit će se što je sve bilo *vrijedno tog putovanja*, tj. osnažuju li pjesme poznavanje hrvatsko-slavenske jezične i književne prošlosti, odnosno pretakanje fizičkog kompleksa u literarni – tekstni.

Ključne riječi: *Aleja glagoljaša*, jezično-stilska analiza, ćirilometodska baština, hrvatsko-slavenska kultura

UVOD

Kada je riječ o znanstvenim projektima poput multimedijalnog glagoljaškog o kojemu će biti riječ u ovome radu, treba napomenuti kako su početci neizostavni pri bilo kakvom pokušaju razumijevanja ili daljnje obrade. Sukladno tome, neizostavna je kod tumačenja *Aleje glagoljaša* tisućgodišnja priča o dvojici solunske braće – Konstantinu Ćirilu i Metodu – koji su započeli put u pisanu povijest Slavena kojoj se ni sada, a ni u budućim godinama neće nazirati kraj. Svojim su djelom samo otvorili put kojim su nastavili *hoditi* njihovi sljedbenici, a napose i svi oni drugi koji su se odvažili nastaviti njihovim stopama, stoga ih se valja spomenuti i kada je riječ o spomen-obilježjima Bratulićeve *Aleje glagoljaša* (2019). Akademik Josip Bratulić, poznati povjesničar književnosti i filolog, kroz to djelo evocira prošlost te odaje počast glagoljaštvu kao temelju hrvatskog identiteta i pismenosti. Ono je prožeto dubokim poštovanjem prema tradiciji, ali i svjesnošću o nužnosti očuvanja jezičnog i kulturnog naslijeđa u suvremenom kontekstu.

Iako je riječ o jezično-stilskoj analizi pjesama iz njegove knjige posvećene fizičkom kompleksu *Aleje glagoljaša*, i to onih koje su dijelom 3. izdanja, u radu se polazi od sadržajnog ustrojstva koji opisuje 11 glagoljaških spomen-obilježja postavljenih između Roča i Huma. Ona su oslikana i kiparski oblikovana, a njihov knjižni opis ponaša se poput pouzdanoga *narativa* o stvaranju i širenju glagoljice i (hrvatskoga) glagoljaštva. Pjesmama se oblikuje umjetnički doživljaj osnovnoga teksta u kojem su zastupljene znanstveno-popularne informacije o ćirilometodskoj baštini u Hrvata, napose onoj istarskoga kraja. Nemoguće je u njima ne uočiti pojavu glagoljskih pismena te utjecaj hrvatskog crkvenoslavenskog jezika ili stare čakavštine, primjerice u sintaktičkim konstrukcijama koje su dio hrvatske crkvenoslavenske norme, ali i svojina početaka hrvatske pismenosti. Poseban naglasak stavit će se na specifičan jezični izraz, upotrebu arhaizama i ćirilometodske simbolike, kao i na stilsku raznolikost koja obilježava odabrane pjesničke tekstove. Analizom se također nastoji utvrditi na koji način Bratulić, kroz pjesnički jezik, ostvaruje komunikaciju između povijesnog i modernog, prošlosti i sadašnjosti, te kako se u njegovim stihovima manifestira ljubav prema hrvatskom jeziku i materinskom glagoljskom pismu te glagoljaškom kulturnom naslijeđu.

PUT U ALEJU – ZAVIČAJ DUHA

*Aleja pokazuje put istarskoga, hrvatskoga i slavenskoga glagolizma od svetih Ćirila i Metoda do naših dana.*¹ Ona je multimedijalni glagoljaški znanstveno-popularni projekt posvećen ćirilometodskoj baštini i hrvatskoj glagoljskoj kulturi. Najpoznatiji i najvažniji aspekt toga projekta predstavlja spomenički kompleks s ukupno 11 obilježja koji je smješten duž nevelike ceste između istarskih mjestašaca Roča i Huma. Projekt je 70-ih godina prošloga stoljeća osmislio Čakavski sabor na čijem se čelu, u svojstvu glavnoga tajnika, tada nalazio Zvane Črnja. Odlučeno je da se projektu posvete znanstvenik, filolog i kulturolog, Josip Bratulić i umjetnik, akademski kipar, Želimir Janeš. Kao takva, *Aleja* potiče na promišljanje o počecima slavenske pismenosti još od Svete braće² koja su svojom misijom obilježila početke organizirane, usustavljene slavenske pismenosti. Ona se do danas uvelike promijenila, moglo bi se reći razvila, ali ponegdje je zadržala jasnu uspomenu na svoje početke, na svoje *staroslavensko-azbučno* polazište. Ljudi su oduvijek prenosili informacije i ostvarivali komunikaciju ponajviše usmenim putem, a otada se počinje razvijati usmena književnost koja pojavom Ćirila i Metoda prerasta u pismeni oblik.

Misijom Svete braće razvila se glagoljica – odnosno razvile su se i glagoljska i ćirilska pismenost. Glagoljica je starije pismo za koje se drži da ga je oblikovao Konstantin Ćiril, a naziv duguje glagolu *glagoljati*, odnosno *govoriti*. Naziv *glagoliza*, odnosno *glagoljica* prvi put javlja se u pismu Franje Glavinića rimskoj Propagandi i to 11. siječnja 1626., dok je pridjev *glagoljski* i stariji: *Oblici toga glagola čuli su se izvanredno često kod obavljanja crkvenih obreda na prvom slavenskom književnom jeziku, a tekstove je katolički svećenik — glagoljaš — čitao iz knjiga pisanih osebujnim pismom koje Franjo Glavinić još u XVII. stoljeću zove glagoljicom, ali termin glagoljski poznat je još od XVI. stoljeća.* (Damjanović, 2012: 52) Riječ *glagola* često se izgovarala u liturgijama, a *glagoljaši su, dakle, shvaćeni kao pronositelji riječi Isusove.* (Bratulić, 2019: 50) Njihova *heretičnost* u smislu neuobičajenoga ustrajanja na autentičnom bogoslužju, obilježenom pismom i jezikom koji se nisu uklapali u triptih svetih jezika (i pisama) Rimske Crkve (hebrejskoga, grčkoga i latinskoga, usp. Damjanović 2012:

¹ <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/>, pristupljeno 12. 8. 2024.

² Sveta braća Konstantin Ćiril i Metodije rođeni su u Solunu (Thessaloniki, Saloniki). Konstantin Ćiril rođen je 826. ili 827. godine, a Metodije oko 815. godine. U Solunu, u njihovo doba iznimno važnom gradu, uza zidine bili su naseljeni Slaveni koji su postali građanima u 9. stoljeću te su upravo od njih Sveta braća naučila slavenski jezik. Bili su intelektualci, uključeni u državnu, ali i crkvenu politiku Bizanta (Dvora i Patrijaršije) te su se istaknuli u misijama, a ponajviše trećoj – moravskoj 863. godine. Konstantin Ćiril zalagao se za civilizacijski i kulturni intelekt te razvoj vjerskih i društvenih procesa te je sastavio pismo za Slavene – glagoljicu. (Bratulić, 2019)

25), i sva ona obilježja kojima su se isticali stanu u jedan naziv – glagoljaštvo³. U Bratulićevoj je *Aleji* upravo riječ o početcima, razvoju i njegovanju ne samo glagoljaštva već i sveukupne slavensko-hrvatske kulturne baštine. Upravo se u glagoljaškim postajama zapravo krije trajna vrijednost, a aluzijama na početak puta i nekog novog načina života, stvoreni su i pjesnički tekstovi, uvelike inspirirani *Alejom*, koje potpisuju razni autori (primjerice pjesnička zbirka autora Slavka Jendrička: *Svečanost glagoljice*, 1989., usp. Lukić, Blažević Krezić 2019: 135-155). Može se reći da su oni u izravnoj komunikaciji sa spomeničkim kompleksom *Aleje glagoljaša*, dok su drugi, zastupljeni baš u motrenoj knjizi, primjerice tekstovi Vladimira Nazora, i stariji od toga spomen-obilježja, ali s njim duhovno komuniciraju, povezujući se istim ili sličnim protočnim motivima. U njima se metaforički ili izravno veliča utjecaj Svete braće, glagoljice kao njihova izuma, glagoljaštva općenito. Opisuju se gradovi, posebice Roč i Hum, kao istarska žarišta glagoljice i glagoljaštva, stavlja ih se u prvi plan i ekspresivnom funkcijom ističe poseban odnos subjekta prema predmetu – u ovom slučaju gradu.

Na početnim se stranicama nalazi autorovo obraćanje čitatelju kojeg oslovljava kao putnika. Upoznaje ga se s uobičajenom čovjekovom sviješću u kojoj se zasigurno nalaze neki krajevi *gdje nas oko i misao pozivaju kao u zavičaj duha*. (Bratulić, 2019: 9) Autor potom opisuje Istru kao takav zavičaj, a završnim tonom poziva svakog čitatelja da se odvaži na putovanje *Alejom* koje će biti učinkovito, ali i katarzično. Pridaje mu dobrodošlicu i poziva na putovanje u *Aleju*, na kojem će mu biti suputnik i učitelj, upravo na svim onim glagoljaškim postajama koje su slikovito prikazane na stranicama, a na kraju će sve biti *Vrijedno putovanja*.⁴

³ Pojam glagoljaštva veže se i uz pojam glagolizma kojim se Josip Ham bavi u djelu *Enciklopedija Jugoslavije* (3. svezak, Zagreb, 1958.) dok se u drugom izdanju 1968. godine taj pojam zamjenjuje pojmom glagoljaštvo, a njega podrobnije opisuje Eduard Hercigonja: *On pojam glagolizam vrlo kratko obrađuje u svojoj opsežnoj natuknici o glagoljaštvu. I njemu je glagolizam ideološki orijentir glagoljaštva, kao otpor stranom civilizacijskom utjecaju kad se taj očitovao kao težnja za duhovnom supremacijom nad domaćom tradicijom.* (<https://www.matica.hr/kolo/313/glagoljastvo-i-glagolizam-u-crkvenom-i-drustvenom-zivotu-hrvata-i-slovenaca-20665/>, pristupljeno 1. 9. 2024.)

⁴ Naslov pjesničkog teksta Antona Šuljića koji je među zadnjima u Bratulićevoj *Aleji* i njim se i u ovom radu zatvara krug putovanja.

ALEJA GLAGOLJAŠA (2019.)

Aleja glagoljaša (2019.) spomenička je enciklopedija hrvatskoga glagoljaštva, odnosno knjiga posvećena kompleksu spomeničkih obilježja podignutih u Istri još 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća. Riječ je o trećem izdanju koje funkcionira kao svojevrsan popularno-znanstveni vodič kroz kompleks, ali i kroz prošlost i sadašnjost ćirilometodske baštine i hrvatskoga glagoljaštva. U knjizi se opisuje 11 glagoljaških postaja (*Stup Čakavskog sabora, Stol Ćirila i Metodija, Sijelo Klimenta Ohridskog, Glagoljski lapidarij, Klanac hrvatskoga Lucidara, Vidikovac Grgura Ninskoga, Uspon Istarskoga razvoda, Zid hrvatskih protestanata i heretika, Odmorište žakna Jurja, Spomenik otporu i slobodi te Vrata Huma*), kao spomen-obilježja između Roča, mjesta ukrcavanja, i Huma, posljednje postaje glagoljaškog puta u Istri. Takva je ideja plod Bratulićeva uma i kiparskoga umijeća Želimira Janeša. Osim što su oslikana i kiparski oblikovana, glagoljaška obilježja funkcioniraju kao važne informacijske postaje hrvatskoga glagoljaštva putem kojih akademik Bratulić oblikuje *narativ* o stvaranju glagoljice i uglavljanju ćirilometodske baštine u hrvatsku kulturnu povijest – prikazuje dakle početak pismenosti za Slavene te na taj način njeguje očuvanje glagoljskoga, ali i ćirilskoga pisma u Hrvata koji su najzad razvili specifičnu uglatu glagoljicu, zvanu još i hrvatskom. Naglašava nakanu glagoljaša koji su živjeli glagoljicu s uvjerenjem o njezinu očuvanju i razvitku te širenju na druge naraštaje, a posebice njezinu trajnost u kulturi – oslikanu upravo spomenutim postajama čiji se utjecaj usadio u njezina žarišta – Istru.

Fizički se spomenički kompleks oblikuje od 1977. pa sve do 1985. godine, a knjigu o tom kompleksu potpisuje Bratulić i objelodanjuje u trima izdanjima⁵, a *svjedoči o središtima hrvatske srednjovjekovne glagoljske književnosti na području Istre upućujući na slavenske korijene te na ovdašnju pismenost i njezin kontinuitet od 9. stoljeća do danas*.⁶ Projekt je Čakavskog sabora⁷ osnovanog u Žminju 1. ožujka 1970. godine kao kulturološki oblik djelovanja koji će, uključujući društveno-političke i prosvjetne djelatnike, vrednovati jezik, književnost i pisanu riječ, posebno crkvenoslavensku i čakavsku.

Na početnim se stranicama nalazi tablični prikaz oble i uglate glagoljice⁸, a na posljednjim je ilustracijski prikaz 11 glagoljaških postaja poradi olakšanog snalaženja i razumijevanja. *Aleja* broji 24 pjesnička teksta različitih autora u koje se ubrajaju: Zvane Črnja

⁵ Treba napomenuti da postoje još dva izdanja. U ovom je radu riječ o trećem koje je objavljeno 2019. godine u nakladništvu kuće Znamen Zagreb.

⁶ <https://www.istria-culture.com/aleja-glagoljaša-i131>, pristupljeno 12. 8. 2024.

⁷ Više o osnivanju Čakavskog sabora i njegovu doprinosu pročitati na <https://cakavskisabor.hr/o-cakavskom-saboru/>.

⁸ Prema: Fučić, 1982: 24.

– 2, Jakša Fiamengo – 1, Vladimir Nazor – 3, Vlado Pernić – 2, Vjera Reiser – 1, Miroslav Sinčić – 1 i Anton Šuljić – 14. Stihovno su oblikovali kulturno-baštinski značaj i didaktično prenijeli poruke čitateljima. Pjesnički tekstovi tematski su povezani sa sadržajem koji slijedi te tako predstavljaju uvertiru u osnovni tekst knjige, stoga se mogu nazivati i pozivnima jer pozivaju čitatelja da svjesno i blagonaklono krene na glagoljaško putovanje, onim stazama kojim su *hodili* nekadašnji glagoljaški *meštri*.

Sadržaj knjige sročen je intermedijalno i multimedijalno, a sva se obilježja zapravo referiraju na slavna uporišta istarskoga glagoljaštva, od lapidarija u kojem su istarski kameni spomenici preko *Lucidara* iz *Žgombićeva zbornika* i *Istarskoga razvoda* do hrvatskih protestanata glagoljaša koji su vezani za Istru. Sadržajno i strukturno gledano, nije riječ o dosljednom linearnom slijedu u predočenju informacija, već se knjiga svojom likovnom, grafičkom i tehničkom opremom usklađuje sa suvremenim osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima koji također napuštaju linearnu organizaciju sadržaja, pretvarajući se u interaktivne multimedijalne slikovnice i edukativne priručnike čija je narav istodobno i klasična (materijalna, knjiška), ali i elektronička, hipertekstna. Preciznije rečeno, *Aleja glagoljaša* (2019.) sazdana je od triju velikih sadržajnih cjelina (1. *Zavičaj duha*, 2. *Pođimo u Aleju*, 3. *Idu glagoljaši*). Posljednje poglavlje u cijelosti je novo, nema ga u prvim dvama izdanjima, dok su prethodna dva ondje, samo su u 3. izdanju temeljito izmijenjena, sadržajno revidirana i formalno, strukturno osuvremenjena. Vidi se to na primjeru straničnoga postava knjige koja je u cijelosti otisnuta u boji: u osnovom su tekstu važni pojmovi istaknuti crvenom bojom čime se imitira raspored boja u misalskom, liturgijskom tekstu kakav je glagoljašima vazda bio na raspolaganju kao najvažniji, odnosno polazišni. Nadalje, osnovni je tekst u straničnom postavu praćen marginom kroz koju se postavljaju ini komunikacijski kodovi, tzv. paratekstualni elementi, svojevrsni pojačivači osnovnoga tekstnoga sadržaja.⁹

Navedeni spomenici doista postoje i nalaze se u Istri, fotografirani su i kao takvi predstavljeni u knjizi. Sama spomenička obilježja problematiziraju određenu komponentu hrvatskoga glagoljaštva pa se u vezi s njom donosi pregršt objektivnih znanja čija je prijemljivost pojačana slikovnim priložima, ali i pjesničkim ostvarajima koji se naslanjanju na takoreći sirovo glagoljaško znanje: primjerice, uz *Stup Čakavskoga sabora* i njegovo zaštitno

⁹ Buljubašić Srb u svom se radu poziva na teoriju G. Genettea koji za paratekstove navodi da su takvi da osiguravaju tekstove s postavkama ili komentarima koji ne mogu, a da ne ostanu primijećeni od strane čitatelja koji prima jezični kod. (<https://www.ffos.unios.hr/wp-content/uploads/2024/07/IVANA-BULJUBASIC-SRB-Stilski-ucinci-peritekstova-i-peritekstoidea-u-suvremenom-hrvatskom-multimodalnom-romanu-doktorski-rad-privremena-verzija.pdf>, pristupljeno 1. 9. 2024.)

glagoljsko slovo *s* tumači se filozofsko-simbolička pozadina ne samo toga glagoljskoga znaka – njezova imena (*slovo* – za *sloviti*, tj. *govoriti*, no to je i *um*, *razum*, *knjiga*, najzad i *Riječ/Logos/Verbum*, dakle Krist, Druga Božanska Osoba, utjelovljeni Bog, usp. Bratulić 1995: 9-16), likovnosti i brojevnosti – nego i pisma u cjelini, čemu se uz bok stavlja – također ne slučajno – pjesma Antona Šuljića *Pisati Slovo*.

Aleja glagoljaša (2019.) pozivno je djelo na putovanje *zavičajem duha*¹⁰ koje metaforički završava upravo pozivom čitatelju da se odvaži udahnuti duh zavičaja i kulturne baštine. Poziva na obilježavanje stopa na postajama glagoljaškog puta čijim se krajnjim stazama ne nazire, u pravom smislu života, kraj. *Aleja* je poziv na čitateljevo putovanje kojim će se i drugi nakaniti poći, a putovanja ne prolaze bez suputnika, stoga je i Bratulić u poglavlju *Spomen učitelju i prijatelju Branku Fučiću* istaknuo njegov značaj¹¹ i spomen-fotografiju njihova posljednjeg susreta.

¹⁰ Prva cjelina *Aleje glagoljaša* (2019.) naslovljena je *Zavičaj duha*, potom slijedi prvo poglavlje *Poziv u zavičaj duha*.

¹¹ Hrvatski povjesničar umjetnosti Branko Fučić (1920.-1999.) često je boravio u Roču i Humu. Bratulić je imao vrlo prisan odnos s njim i navodi kako su nerijetko provodili vrijeme zajedno. Branko Fučić ima iznimno važnu ulogu kao sudionik u oblikovanju *Aleje glagoljaša*, a tu su mu čast ponudili Josip Bratulić i Želimir Janeš. Samostalno je oblikovao *Glagoljski lapidarij* – jedno od 11 spomen-obilježja. (Bratulić, 2019: 228, 229) Isto tako, proučavao je i istraživao srednjovjekovne kulturno-povijesne spomenike. Opisao je *Humski grafit*, *Ročki glagoljski abecedarij* i pridonio određenju *Bašćanske ploče* kao lijevoga pluteja septuma u jurandvorskoj crkvi sv. Lucije. To su samo neki od njegovih brojnih doprinosa, a 1988. godine nagrađen je za životno djelo.

JEZIČNO-STILSKA ANALIZA PJESAMA

U ovom će se poglavlju analizirati četiri pjesnička teksta (Vladimir Nazor, *U Roču*; Jakša Fiamengo, *Aleja glagoljaša*; Anton Šuljić, *Glagoljica i Vrijedno putovanja*) iz Bratulićeve *Aleje glagoljaša* (2019.) polazeći od formalne dimenzije, tj. strukture pa sve do jezične razine – upotrebe leksika, sintaktičke razine i upotrebe stilskih figura. Svi su pjesnički tekstovi u *Aleji* prikazani kao svojevrsni paratekstualni elementi knjige, doneseni u straničnim marginama te numerirani. Prvi se pjesnički tekst (*U Roču*) bilježi pod rednim brojem 3 i pripada cjelini *Zavičaj duha*, poglavlju *Gdje smo?* te potpoglavlju *Roč*. Sadržajno se nadovezuje na tekstualni, ali i ilustracijski prikaz grada Roča te se interpretira doživljaj pjesničkoga subjekta prema gradu i njegovoj prošlosti.¹² Drugi se pjesnički tekst (*Aleja glagoljaša*) bilježi pod rednim brojem 5 i pripada cjelini *Podimo u Aleju*, poglavlju *Glagoljaši u Aleji* te potpoglavlju *Pod znakom Čakavskog sabora*. Metaforički poziva na put u *Aleju*, put od njezinih početaka pa sve do realiziranja u tiskanu inačicu – liturgijsku knjigu / brevijar kojim se tek načinje povijest kao dokaz postojanja i utjecaja glagoljaša. Treći pjesnički tekst (*Glagoljica*) bilježi se rednim brojem 9 i pripada istoj cjelini, ali poglavlju *Stol Ćirila i Metodija* te potpoglavlju *Glagoljica*. Ponovno je riječ o putu, ali onom razvojnem u kojemu se opisuje nastanak glagoljice kao slavenskoga i hrvatskoga pisma. Četvrti i ujedno posljednji pjesnički tekst jezično-stilske analize (*Vrijedno putovanja*) bilježi se pod rednim brojem 22 i dio je iste cjeline, ali poglavlja *Vrata Huma* te potpoglavlja *Kalendarij*.

Jezično-stilska analiza temelji se na izdvajanju jezičnih odrednica teksta iz njihova konteksta, a pritom se naglašava njihova afektivnost i kreativnost te bogati opus autora: *Cilj lingvostilističke analize nije utvrđivanje kakvih pravila uporabe jezičnih konstrukcija u umjetničku svrhu, već opisivanje bogatstva, autorove domišljatosti, kreativnosti u uporabi izražajnih sredstava i ostvarivanje stilogenosti tih sredstava i postupaka u kontekstu pojedinoga književnoga teksta te šire* (Josić, 2021: 50).¹³ Često se postavlja pitanje o mogućnosti jezične analize književno-umjetničkog teksta jer je književnost individualna, ali iz perspektive jezikoslovne stilistike *primjenjivost je jezikoslovne discipline na istraživanje jezika književnoumjetničkoga djela opravdana jer je jezik u umjetničkome izrazu, bez obzira na*

¹² Grad Roč od 13. stoljeća biva na udarima poradi pograničnih nemira, a tada je bio u posjedu oglejskih patrijarha. Do sukoba je dolazilo zbog gospodarskih i poljoprivrednih dužnosti što je rezultiralo reagiranjem vrhovne vlasti. U jednom sukobu 1412. godine Ročani i Humljani napadaju sela pod mletačkom vlašću, a oni odgovore još snažnije te razore gradske zidine i oduzmu zaštitu. (Bratulić, 2019: 13)

¹³ Dostupno na: <https://stilistika.org/6-lingvostilisticka-analiza>, pristupljeno 12. 8. 2024.

njegovu osebnost, jezik u jednoj od svojih funkcija.¹⁴ Takav stav dovodi svaki pjesnički tekst u izražajnu individualnost i poziva na otkrivanje jezično-stilskih značajki.

Stilem kao lingvostilistički pojam autori definiraju na različite načine, neki opširnije, a neki potpuno sažeto, primjerice Katnić-Bakaršić (1999: 38) stileme opisuje *kao osnovne jedinice koje nose stilsku informaciju*. Oni svakako zastupaju pojam širi od stilske figure. Važna je i njihova osnovna podjela na grafostileme, fonostileme, morfostileme, sintaktostileme i tekstostileme. Budući da je riječ o jezično-stilskoj analizi potrebno je razlučiti granicu i opisati jezik kao vrstu izbora jer je odavno poznato da je čovjek u neprestanom procesu izbora kada govori ili piše: *Da bi priopćio svoju nakanu, poruku, misao, osjećaj, imajući u vidu publiku i priopćajni medij, izabire jezik i idiom toga jezika, arhaičnom ili bilo kojem obliku. (...) Izabirući sintaktičke mogućnosti, odlučuje se za najučinkovitiji surječni ustroj, rečenicu, sintagmu, red i sročnost riječi u rečenici*. (Težak, 2005: 5) Isto tako metodološki su to dva različita pojma, dakle jezik je *skupnost izražajnih sredstava kojima raspoložemo kad oblikujemo jedan iskaz*, a stil *aspekt i kvalitet toga iskaza koji rezultiraju iz izbora među izražajnim sredstvima, aspekt i kvalitet koji su determinirani govornikovim ili piščevim intencijama*.¹⁵

U Roču

U Roču pjesnički je tekst Vladimira Nazora¹⁶ koji je sadržajno povezan s poglavljem o gradu Roču.¹⁷ Nazoru je Roč početkom 20. stoljeća mrtav grad u kojem ipak prepoznaje nadu, nekakav predznak kulturnoga života kakav se rađa krajem 20. stoljeća. U *Aleji* nije zastupljeno prvotno izdanje toga pjesničkoga teksta jer ga je Nazor 30-ih godina 20. stoljeća mijenjao. Osnovni tekst knjige kulturološki definira i opisuje Roč, a Nazorov pak njegovu slavnu prošlost stavlja u stih, ponašajući se poput umjetničke kulise koja prati knjižnu lekciju. Sastoji se od četiriju strofa, odnosno od dviju katrena i dviju tercina, a takva je forma pripisana sonetu – pjesničkoj formi koja se sastoji od 14 stihova raspoređenih, u pravilu, u dvije katrene i dvije

¹⁴ Ibid.

¹⁵ <https://stilistika.org/proucavanje-jezika-i-stila-u-suvremenih-pisaca>, pristupljeno 1. 9. 2024.

¹⁶ Pjesma je inicijalno objavljena 1907. u *Velikom Ćiril-Methodskom koledaru*. Vladimir Nazor (1876.-1949.) hrvatski je pjesnik koji je opjevao i mnoge druge istarske gradove, a ne samo Roč. Najviše se iskazao u pjesništvu, a posebice se oslanjao na povijesni duh naroda i uranjao u slavenske mitove, a pisao je i o drugim književnicima. Objavio je nekoliko zbirki pripovjednih pjesama: *Slavenske legende*, 1900; *Živana*, 1902; *Knjiga o kraljevima hrvatskijem*, 1904; *Hrvatski kraljevi*, 1912), knjigama lirike (*Lirika*, 1910; *Nove pjesme*, 1913) i epovima *Medvjed Brundo* (1915) i *Utva zlatokrila* (1916). (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/nazor-vladimir>, pristupljeno 1. 9. 2024.)

¹⁷ Potpoglavlje o gradu Roču dio je poglavlja *Gdje smo* i cjeline *Zavičaj duha*.

tercine povezane rimom.¹⁸ Nisu uočljive manipulacije bjelinom stranice, a dinamika izmjene stihova nema proporcionalnog rasta ni sužavanja, stoga se može reći da je grafičko tijelo gotovo pravilnih dimenzija što je i karakteristično za formu soneta.

Tematski se oslanja na povijesni i kulturni dio nasljeđa s naglaskom na važnost njegovanja jezika i identiteta. Već naslov upućuje na to da želi biti tumačen – povući paralele označenim označitelja koji je naslov. Naslov inicira na grad Roč koji se nalazi u Istri, a u pjesničkom tekstu predstavlja objektivirani subjekt: *Roču, u njezi tvojijeh momaka* koji u nekim stihovima prelazi u *Ja* instancu: *I znamen vidjeh: čarnu velju dugu*. Taj znamen koji se naglašava označavaju stilski obilježeni leksemi, čakavski dijalektizmi kakvi se mogu pronaći i u srednjovjekovnim i ranim novovjekovnim glagoljskim kodeksima istarskoga podneblja. Grad Roč također se može promatrati u denotativnom značenju kao ime grada, ali i konotativnom – emocionalnom. Ono je za svakoga individualno, ali u ovom pjesničkom tekstu povlači paralele s poviješću i sudbinom koja ga je zatekla. Već je u prvoj strofi inverzija kao prvi sintaktostilem: *Kada sam tvome na zidu sjedio*. Drugi je sintaktostilem opkoračenje koje se pojavljuje u trećoj strofi: *U zimskom danu kišilo je tamo / Za gorom; svuda muk i sjeta samo* koje pospješuje intonaciju te modus naracije. Naglašeni su motivi jezika i kulture, odnosno važnost očuvanja jezika kao temelja nacionalnog identiteta. Tako i motiv grada Roča postaje simbolom ne samo glasovitoga istarskoga mjesta već i cijele hrvatske kulturne i povijesne baštine. Pojavljuju se i sekundarni motivi: *zid, bastiona, vojska, bedem, muk, sjeta, vrelo, sunce, znamen*, a motivi *Careva vojska, Turčin, junaka* aludiraju na povijesne elemente.

Na jezičnoj razini pojavljuje se upotreba arhaizma: *vrelo*, a pjesnički tekst ne sadržava kompleksne riječi – one su pažljivo odabrane kako bi evocirale pjesničke slike i dojam. U prvoj je strofi upotreba posvojne zamjenice *tvojijeh* u kojoj se ikavski refleks jata mijenja u (i)jekavski. Oblik glagola *imati* pojavljuje se kao *imo*, dakle bez samoglasnika *a* te je riječ o sinkopi¹⁹ koja doprinosi zadovoljavanju stihovne forme, ali označava i govornu karakterizaciju prenošenja dijalekatskog govora. U posljednjem stihu druge strofe pojavljuje se upotreba imperfekta: *Bješe mi bono i teško pri duši*. Imperfekt se kao izražajno sredstvo ne upotrebljava u razgovornom stilu, ali Stjepan Težak u svom radu *Između jezika i stila* navodi: *Zbog svoje*

¹⁸ Treba naglasiti da postoji nekoliko vrsta rima, a za sonet je karakteristično da su *katrene povezane rimama ABAB, ABAB alternirajućom rimom; ABBA, ABBA ili obgrljenom rimom, dok su tercine povezane različitim sistemima rimovanja, u dvije ili tri rime: CDC, DCD; CDE, CDE; CCD, EED; CDC, EDE; CDC, DEE, itd.* (Funčić, 2001: 105-106)

¹⁹ Sinkopa je figura dikcije u kojoj se izostavljaju glasovi ili slogovi u sredini riječi, a *u usmenoj i starijoj poeziji prikladno je sredstvo metričkog ujednačavanja stihova...* (Bagić, 2015: 300)

rijetkosti, sintetičke, slogovne i glasovne strukture imperfekt može biti izvrsno sredstvo u različitim pripovjedačkim i pjesničkim vrstama. (...) Imperfekt je danas u prvom redu glagolsko vrijeme književnoumjetničkog stila, gdje je iskoristiv za izbjegavanje monotonije oblika (radost promjene), za potrebe ritma i metrike... (Težak, 2005: 37) Isto tako, pjesnički tekst sadrži nekoliko glagolskih oblika: prezent *blista, gori*; glagolski pridjev radni *imo, bio, tužilo*²⁰; aorist *obasja, klonu, sruši, vidjeh*, a sve to doprinosi modelu naracije i ritmičkom zadovoljavanju forme. Upravo fluidnost ritma pospješuje duboko poniranje u emotivnu povezanost s prošlošću grada koja evocira njegov sadašnji status. Prisutna je i intertekstualnost, odnosno aluzije na prošlost i krvave sukobe: *Careva vojska i Turčin te bio*, a odabirom kraćih glagolskih oblika koji se hiperbolično nižu oslikava se brzina kojom je grad pao: *I ti nam klonu, bedem tvoj se sruši*.

Od stilskih figura već se u prvom stihu nazire apostrofa: *Roču, u njezi tvojijeh momaka*, kao figura misli karakteristična za pjesništvo koja se u književnom smislu upotrebljavala kao replika lirskog subjekta za oproštaj, ljubavni savjet, molbu, ispovijest ili molitvu, a predstavlja *izravno obraćanje odsutnoj ili iščezloj osobi, životinji, biljci, nadnaravnoj sili, ideji, konceptu, prirodnoj pojavi itd.* (Bagić, 2015: 64) Upotrebom apostrofe naglašen je odnos prema gradu u prvoj strofi u kojoj se hiperbolom naglašavaju obilježja grada čiji se ponos izražava stihovima *u njezi tvojijeh momaka* gdje *Još blista, gori živa vatra ona*, ali takvo viđenje grada jenjava u drugoj strofi u kojoj se hiperbolom opisuju nemoć i propast grada: *Careva vojska i Turčin te bio, / I ti nam klonu, bedem tvoj se sruši*. Naglašavaju se tuga i očaj: *Kada sam tvome na zidu sjedio / Bješe mi bono i teško pri duši*. korištenjem epiteta kojima se oživljava povijesna tradicija te ističe emocionalna vrijednost spomenutih motiva.

Iskazima ugođaja i personifikacijom: *Vrelo je negdje tužilo u lugu.*, kojom se pridavanjem ljudskih karakteristika ostvaruje uloga čuvara identiteta, osnažuju se pjesničke slike (auditivna, taktilna, vizualna) koje dominiraju u trećoj strofi: *U zimskom danu kišilo je tamo / Za gorom; svuda muk i sjeta samo / Vrelo je negdje tužilo u lugu*. Vizualno se bogatstvo krajolika zatvara u posljednjoj strofi, u stihovima: *I znamen vidjeh: čarnu velju dugu / S Planika lomnog do vrhunca Šije*. Riječ je ujedno i o (mikro)toponimiji kojom se iskazuje vrsno poznavanje istarskoga krajobraza, napose poteza Roč – Hum. Zapravo se reprezentira krško visočje u sjeveroistočnoj Istri – Čićarija. Sastavljena je od krša i vapnenca i smještena jugozapadno prema središnjoj Istri dok se na sjeveroistoku granično dodiruje s flišnom dolinom

²⁰ Navedeni su oblici dio perfekta jer se perfekt tvori od pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog.

Reke. Čićarija je podijeljena na istočni i zapadni dio, a na istočnom se dijelu nalaze tri planine s najvišim vrhovima u koje se ubrajaju upravo *Veliki Planik* i *Šija*.

Aleja glagoljaša

Aleja glagoljaša pjesnički je tekst Jakše Fiamenga²¹, odnosno slikovit povijesni prikaz nastanka kompleksa ili *kako je riječ spomenikom postala*. (Bratulić, 2019: 21) Sastoji se od četiriju strofa, odnosno dviju katrena i dviju tercina što znači da je formalno iznova riječ o sonetu kao i u prethodnom pjesničkom tekstu. Takva pravilna forma grafički upućuje na jednoličnost, stoga ne dominiraju produženja ili skraćivanje stihova. Grafički su podjednako oblikovani u strofe i harmonično se kreću tekстом.

Tematska razina povezuje naslijeđe glagoljaštva s modernim osjećajem identiteta i duhovnosti. Predstavlja se *Put u Povijest koji vodi tamo gdje ga nema*; a tim stihom započinje i pjesnički tekst. Inicira se na povijesno-kulturološki put između Roča i Huma premrežen spomenicima (tako se isprva trebala *Aleja* zvati, *Put glagoljaša*), puta ondje nije u tom smislu bilo, ali već se idućim stihovima najavljuje njegov početak ukorijenjen u *kolijevku štenja* – čitanja, učenja ili nauke. Nadalje se oslikavaju glagoljaške postaje: *od Slova*²² *do Vrata*²³ *iza kojih drijema / najmanji Grad grada, Grad od priviđenja*. Prva je glagoljaška postaja *Aleje glagoljaša Stup Čakavskog sabora* koji je oblikovan u glagoljično slovo *s* dok posljednju postaju obilježavaju *Vrata Huma*.²⁴ U drugoj se strofi opisuju središnje glagoljaške postaje: *A*

²¹ Jakša Fiamengo, hrvatski pjesnik i novinar (1946.-2018.) iza sebe broji nekoliko pjesničkih zbirki, a kao pjesnik obilježen je snažnim mediteranskim ugođajem te se bavi bogatim povijesno-kulturnim naslijeđem. Njeguje različite vrste stihovnih struktura: slobodni stih dugoga sloga, neku vrstu *whitmanovsko-biblijskih* verseta, zatim poseže za strogo centriranim stihom i ustaljuje ga gotovo onako kako je to činio Antun Branko Šimić. (<https://www.matica.hr/kolo/494/fiamengova-ovjera-beskraja-ili-poezija-u-bozjem-hladu-26146>, pristupljeno 1. 9. 2024.) Upravo se zbog toga, kada je riječ o njegovu stvaralaštvu, naglašava poveznica s onim božanskim koje je prisutno u njegovoj poeziji, nalik na Nikolu Šopa ili Tina Ujevića.

²² Slovo ukazuje na prvu postaju *Aleje*, odnosno *Stup Čakavskoga sabora*, izveden u obliku glagoljskoga slova *s* i ono nije slučajno izabrano za zaštitni znak Čakavskog sabora (prema riječi *Sabor, moglo se izabrati i latinično slovo "S") jer se od početka željela naglasiti veza sa starohrvatskom i uopće slavenskom kulturnom baštinom*. (Bratulić, 2019: 25-30)

²³ Misli se na posljednju 11. postaju *Aleje glagoljaša*: *Vrata Huma*, dveri s kucalima koja su ispisana glagoljično-latiničnim porukama i kalendarijem: *Dvokrilna su to vrata, sastavljena od velikih bakrenih ploča. Imaju goleme krilate rukohvate vitih i čvrstih rogova istarskoga vola boškarina. Lijevo kucalo nosi stari glagoljski natpis na staroslavenskom jeziku, a ispod alke latinična transliteracija kaže: 1. I VRATA NE ZATVORET SE / 2. V DNE / 3. NI NOČI NĚST TU / 4. I NE VNIDI SKVR'NAN / 5. V' GRAD' SI. (...) Na desnom kucalu je latinicom upisana pozivna pjesma u Hum Ročanina i pjesnika Vladimira Pernića: 1. Tom malom / 2. gradiću / 3. u pohode dođi / 4. na kamenu tvrdu / 5. toplina vri. (Ibid: 165-172)*

²⁴ Hum je istarski grad, najmanji grad na svijetu, a uz njega se često veže i Roč: *Roč i Hum, snažna su središta glagoljaške djelatnosti što joj se iskon nazire u dalekoj prošlosti, prema dostupnim podacima još u počecima slavenske pismenosti, one, dakle, pismenosti što su je utemeljili Konstatnin - Ćiril i Metod, slavenski prosvjetitelji, sveci Katoličke Crkve i Pravoslavne Crkve. (Ibid: 15)*

dolina plodna, znakovi kraj puta: / Vidikovac²⁵, Razvod²⁶, Stol za blagovanje²⁷... / Humščinom s Misalom Žakan Juri luta / i zazivlje zoru, i sunce ga žanje. Takvim se nizanjem oblikuju vizualne pjesničke slike i postiže kontinuitet slikovitih prikaza. Naglašeni su najčešće vizualni motivi poput: *Slova, Vrata, Grad, dolina, znakovi, zoru, zemlja* itd., stoga se može zaključiti da se ističe prostornost i njegova simbolika. Isto tako, mjesta postaju simbolima, primjerice *Aleja* kao simbol fizičkog, ali i duhovnog puta kojim se prolazi naslijedom glagoljaša, a svaki spomenik – glagoljaška postaja – nosi denotativno i konotativno značenje dok pjesnički subjekt u njima vidi trajnu vrijednost jezika i kulture. U trećoj se strofi aludira na misiju Svete braće koji su zajedničkim snagama ostavili neizbrisiv trag, a on sve do danas ima veliki utjecaj: *Zna se: Izum Pisma Sveta braća dijele / s travaricom biskom od lišća imele, / i pije ih zemlja, blago na ispaši...* S druge je pak strane riječ o gustativnoj i olfaktivnoj pjesničkoj slici kojom se duhovna hrana i piće sljubljuju s tvarima.

Pojavljuje se asonanca u stihu: *najmanji Grad grada, Grad od priviđenja* u kojem se sedam puta ponavlja samoglasnik *a*, upravo se takvim ponavljanjem pospješuje težina vizualnih pjesničkih slika. U prvom se stihu druge strofe također ponavlja samoglasnik *a*: *A dolina plodna, znakovi kraj puta:*. U pojedinim se stihovima ističe upotreba sastavnog veznika *i* kojim se implicira nabranje, nadovezivanje na prethodne stihove, ali i trajanje koje je u tom pjesničkom tekstu već dominantno time što kulturno-povijesne vrijednosti imaju usađeno korijenje u spomenicima – glagoljaškim postajama: *i zazivlje zoru, i sunce ga žanje / (...) i pije ih zemlja, blago na ispaši... / I dok listaš Povijest poput brevijara*. U pjesničkom se tekstu u drugoj i trećoj strofi pojavljuje aposiopeza: *Vidikovac, Razvod, Stol za blagovanje... // i pije ih zemlja, blago na ispaši...*, a pojavljuje se u trenutku kada se treba dovršiti iskaz ili izreći glavna misao. Aposiopeza može simulirati stvarni razgovor u dijalogu, a predstavlja figuru konstrukcije, *prepušta se sugovorniku ili čitatelju da na temelju konteksta pretpostavi što je prešućeno i dovrši iskaz*. (Bagić, 2015: 61) Usporedba se kao stilska figura pojavljuje u posljednjoj strofi: *I dok listaš povijest poput brevijara* kojom se naglašava afektivnost i stilsko pojačavanje izraza. Uočljive su i sintaktičke konstrukcije nalik crkvenoslavenskima i onima

²⁵ *Vidikovac Grgura Ninskog*, spomen-obilježje, postavljen je 1979. godine, a slijedi nakon Klanca hrvatskog Lucidara. Navodi se da je smješten ispod sela Grabri i oblikovan je kamenom nalik na zatvorenu knjigu, a na njoj su uklesana tri pisma koja su se ravnopravno rabila u povijesti, ali i kulturi. (Ibid: 107)

²⁶ *Uspom Istarskog razvoda* slijedi nakon *Vidikovca Grgura Ninskog*, a posvećeno je Istarskom razvodu, *glagoljskom rukopisu iznimne pravne i povijesne vrijednosti*. (Ibid: 119) Oblikovan je također kamenim kipovima koji predstavljaju glagoljska slova kojima čini tekst: I S T A R S K I R A Z V O D.

²⁷ *Stol Ćirila i Metodija* spomen je na solunsku braću, smješten je podno sela Forčići i zaista predstavlja stol: Golem je to kameni blok, elipsa bijelog istarskog kamena. Stoji na tri stupa, tri kamene noge (prema uzrečici: "Sve trojno je savršeno" = *Omne trinum perfectum*). (Ibid: 31)

koje se pojavljuju na samom početku hrvatske pismenosti, primjerice gradacijski genitiv: *najmanji Grad grada* za koji se vežu osobitosti hebrejskog ili aramejskog jezika koje su prešle u staroslavenske tekstove preko grčkoga jezika i naziva ih se pseudogrecizmima. (Damjanović, 2005: 157) Naglašena je i konstrukcija *od + genitiv: Grad od prividenja*. Pjesnički tekst sadrži interpunkcijske znakove: točku, zarez, trotočje i dvotočje koje se u ovom slučaju pojavljuju kada u prvoj surečenici (klauzi) dolaze glagoli govorenja, mišljenja, osjećanja i sl. Takav je primjer vidljiv u stihu: *Zna se: Izum Pisma Sveta braća dijele*. Ponekad se upotrebljava za objašnjenje onoga s lijeve strane, a u ovom slučaju prethodnog stiha: *A dolina plodna, znakovi kraj puta / Vidikovac, Razvod, Stol za blagovanje...* Grafički se mogu uočiti neke imenice koje nisu vlastite, a pisane su velikim početnim slovom – sugeriraju dobro definiranu veličinu: *Povijest, Izum*, a posljednja navedena sugerira veličinu i postojanost grada Huma. Od glagolskih vremena dominira prezent kojim se ukazuje ne samo na sadašnjost, nego i na svevremenost ako se povežu sadržajni i gramatički dio pjesničkoga teksta: *vodi, drijema, luta, žanje, dijele, pije, listaš, vidiš*. U posljednjoj strofi *Put u Povijest* prelazi iz stvarnog putovanja u knjiško putovanje drugom najpoznatijom glagoljskom liturgijskom knjigom – brevijarom: *I dok listaš Povijest poput brevijara / procesiju vidiš (oko te ne vara): / od Roča do Huma gaze glagoljaši*. Takvim se postupkom osigurava i pisana vrijednost koja je također trajna, a u zagradi se pojavljuje i dodatni komentar pjesničkog subjekta koji je siguran u čitateljevo i posjetiteljevo iskustvo putovanja koje će završiti zaključnom i dokazanom istinom *da od Roča do Huma gaze glagoljaši*.

Gotovo je cijeli pjesnički tekst metaforičan jer *Aleja* metaforički prikazuje put kroz povijest i pismenost kao i glagoljica – simbol jezika i identiteta. Ritam je pjesme melankoličan, ali ravnomjeran te je nalik na putovanje, odnosno hodanje *Alejom*. Takvom ritmu doprinose već spomenute pjesničke slike, upotreba jednostavnih glagolskih vremena, nizanje motiva i unakrsna rima (ABAB) i rima svojevrsna sonetskim tercinama (AAB). Personifikacijom se, posebice spomenicima, ali i prirodi, pridaju ljudske osobine: (...) *od Slova do Vrata iza kojih drijema, (...) i sunce ga žanje, (...) i pije ih zemlja, blago na ispaši...* U pjesničkom se tekstu pojavljuju i kulturne referencije – poznavanje povijesti glagoljice i glagoljaša, ali on je namijenjen i onima koji su se tek prvi put nakanili krenuti tim putem / putom. Upravo se tim činom ostvaruje svevremenost pjesničkog teksta kao i kulturno-povijesne baštine.

Glagoljica

Glagoljica je pjesnički tekst Antona Šuljića²⁸, sadržajno smješten u poglavlja o nastanku i razvoju glagoljice u okviru tumačenja spomen-obilježja *Stol Ćirila i Metodija*. Slučajno ili ne, pjesma je ponijela brojnu oznaku devet (9.) koja se pokazuje iznimno važnom za tumačenje filozofsko-simboličkoga ustroja glagoljskoga pisma.²⁹ Prvih devet slova glagoljske azbuke tvori pobudnicu (azbučnu molitvu ili pjesmu): *Ja slova* (ali misli se i: *Boga*) *znajući govorim: dobro je živjeti na zemlji, veoma*. Formalno se razlikuje od prethodnih pjesama, a sastoji se od tri strofe i jednog zasebnog stiha koji je oblikovan samo jednom riječju: *Glagoljica!*. Na prvi su pogled uočljivi neujednačeni stihovi što upućuje na nepravilnost stihova, a pjesnički je tekst formalno bogatiji od prethodnih, može se reći i kompleksniji.

Tematika je posvećena glagoljici, odnosno njezinu osnutku i značaju za hrvatski, ali i druge slavenske narode. Kao takva ona je i više od pisma, ona je simbol kulturnog identiteta, svjedok povijesti i nositeljica duhovnih vrijednosti. Naslov sugerira na tematski sloj i želi biti tumačen, a tu je ponovno riječ i o denotativnom značenju – pismo i konotativnom – način na koji svaki pojedinac doživljava glagoljicu. Već se u prvom stihu ukazuje se na kontinuitet pismenosti koji je tisućgodišnji, ali i razasuta značenja: *Eonom razasuti smislovi i značenja*. Takav se vijek može usporediti i s Damjanovićevim djelom *Jedanaest i pol stoljeća nezaborava* u kojemu se naglašava utjecaj Solunske braće i danas se jer njihovi postupci ogledaju sve do dana današnjeg u oblikovanju stavova i povlačenju značenjskih crtica s njihovim dolaskom. Nadovezivanjem se na svojevrsan način problematizira drugo *Alejino* obilježje *Stol Ćirila i Metodija: spuštene na taj stol Ćirile / snagom tvoga genija*. U trećoj se strofi pojavljuje Metod: *S Olimpa*³⁰ *sišav' Metod*, a takav opis njegova dolaska može inicirati na poznatu latinsku izreku *Deus ex machina*. Iako nije riječ o sukobu u kojem božanstvo mora intervenirati, njegova se

²⁸ Anton Šuljić, hrvatski književnik, teolog, novinar i katolički svećenik rođen je 1955. godine u Novalji. Djeluje na čakavskom narječju i staroslavenskom jeziku, a osim književno, djelovao je i pastoralno te je ta dva zanimanja povezoao uređujući liturgijsko-pastoralni list *Živo vrelo*. Objavio je nekoliko zbirki pjesama, a pisao je i likovne kritike. Djelovao je i kao znanstvenik objavivši nekoliko znanstvenih i stručnih tekstova, a okušao se i u pisanju skladbi te nizu glazbeno-poetskih recitala. (<https://www.matica.hr/knjige/autor/22/>, pristupljeno 1. 9. 2024.)

²⁹ Opće povijesno-filološke, ali i specifične filozofsko-simboličke informacije o postanku, strukturi, vrstama i funkcijama glagoljice moguće je pronaći ne samo u ovoj knjizi (Bratulić, 2019: 49-64) nego i u drugim istaknutim filološkim i interdisciplinarnim, multidisciplinarnim publikacijama među kojima neke svraćaju više pozornosti na povijesne okolnosti njezina nastanka, druge pak na gramatološki, paleografski i grafolingvistički opis toga pismovnog sustava i tekstova njime ostvarenih, treće na teorije o postanku i podrijetlu glagoljice, četvrte na njezin semiotičko-semiološki potencijal ili pak na njezinu ulogu u konstrukciji nacionalnoga i kulturnoga identiteta, pete na jezične varijetete kojima je glagoljica služila (staroslavenski, hrvatsko-staroslavenski, hrvatskostaroslavenski, starohrvatski) itd.

³⁰ Danas Kešiš Dag, monaška gora, Olimp koji je nekada bio središte monaštva, odnosno istočnoga monaštva. Konstantin Ćiril znao je da brat Metodije osjeća veliku privrženost za tu Goru te ga na času svoje smrti moli da se ne vraća u samostan unatoč toj velikoj ljubavi prema njoj. (Damjanović, 2012: 11)

pojavnost može tumačiti kao konačno rješenje. Motivska je razina raznolika, a nižu se motivi poput: *smislovi, značenja, stol, snagom, znaci, riječi, čina, slova, blagoslov, znakovlje, polog vjere* itd. Jasno je da postoje i kršćanski elementi koji služe za naglašavanje duhovnih vrijednosti.

U tekstu također ne prevladavaju interpunkcijski znakovi, ponegdje se upotrebljava zarez i dvotočje, a na mjestima na kojima bi se trebali pojaviti, izostavljaju se, što je vidljivo u vokativu jednine imenice Ćiril: *spušteni na taj stol Ćirile*. U stihu: *darovani ti za oblikovanje* upotrebljava se nenaglašeni oblik osobne zamjenice *ti* u dativu, za 2. l. jd. Učestalo se pojavljuje apokopa: *Brideć', donoseć' sišav' pretvarajuć'* kako bi se postigla glasovna ujednačenost u broju slogova jednoga stiha te je figura upotrijebljena kao asocijacija na pjesnički jezik, a smatra se poetizmom. Personifikacija dinamizira prikazivanje, čini ga izrazito slikovitim, a ističe se u drugoj strofi: *Brideć' po rubovima života / kočopere se vitkošću / ta slova od iskona / donoseć' blagoslov*. Posljednji je stih, odnosno izdvojena riječ: *Glagoljica!* obilježena ekslamacijom – stilskom figurom kojom se naglašava snaga izraza.³¹ Tim se činom dočarava egzaltiranost, misao i usmjerava se na percepciju iskaza, a u Šuljićevu tekstu predstavlja konačnicu – *polog vjere / i temelj uljudbe*.

Vrijedno putovanja

Vrijedno putovanja još jedan je pjesnički tekst Antona Šuljića kojim se najzad zatvara glagoljaški put – među zadnjima je u knjizi *Aleja glagoljaša* (2019.), a nakon njega slijede još i pjesnički tekstovi *Znamen* i *Glagoljaš majci*. Sastoji se od četiriju strofa, a riječ je o dvjema katrenama, jednoj tercini i jednom dvostihu. Takva forma ponovno aludira na neujednačenost, a također je neizbježno primijetiti da pjesničkim tekstom ne dominiraju interpunkcijski znakovi, samo se ponegdje pojavljuje zarez, dakle oblikovana je potpuno slobodno.

Tematski je riječ o proživljenom iskustvu koji pjesnički subjekt opisuje koristeći se sažetim izrazima. Pjesnički tekst započinje *in medias res*, odnosno riječ je o ulasku u središte stvari, bez okolišanja: *Odjednom vrata / otvoren grad / Otvorili se prozori / i pročelja*. Motiv se vrata pojavljuje niotkuda, ali jasno prati osnovni tekst koji opisuje spomeničko obilježje samoga kraja *Aleje: Vrata Huma*, zatim se uvode motivi grada, prozora i pročelja koji su se u jednom trenutku otvorili, dakle riječ je o prostornosti koja je dostupna. Treba napomenuti i

³¹ *Tvrđnja izrečena uskličnom intonacijom. Ne posjeduje formalnih signala uskličnosti kao što su vokativ, imperativ ili uzvik, jer se njome nikoga ne zove niti oslovljava.* (Bagić, 2019: 90)

drevan običaj biranja župana *na leto dan*, odnosno župana na godinu dana. Početak tog običaja obilježava 1977. godina kada se izbor odvijao u gradskoj loži, a tek 1981. godine svoj prostor seli pred Vrata ili u ložu. Zbog takva običaja i svrhe Vrata se otvaraju obredno na Dan Huma, preciznije druge subote mjeseca lipnja. (Bratulić, 2019: 166, 167) Dojam upotpunjuju središnji stihovi s pjesničkim slikama živoga grada koji u to doba vrvi ljudima i sadržajima: degustiraju se tradicionalna *ića i pića*, demonstriraju drevni običaji i ruha. Kulinarski, tj. tradicionalni gastronomski leksik to zasigurno u pjesmi potvrđuje, sav dijalektno obojen: *bukaleta*³², *supica*³³, *bobići*, *kapuz*, *pržolica*³⁴. Metaforički se može odrediti kao poziv na put – ulazak u grad, poziv svakom pojedincu koji se nakanio spoznati smisao. Nadalje se u drugoj strofi prostornost pretapa u opisivanje svakodnevnih stvari: *Svježe pečen kruh / vonj ulja i maslina / sol u ruci / i na ranama*. Riječ je o epitetu: *svježe pečen kruh*, olfaktivnoj pjesničkoj slici: *vonj ulja i maslina*, taktilnoj: *sol u ruci / i na ranama*. Pojavljuje se i jedan frazem: *sol u ruci / i na ranama* koji ujedno može biti metaforičan, ali i aludirati na bolan podsjetnik – povijest koja je ostavila posljedice, odnosno rane. Za takve se izraze navodi da su zasebne jedinice, (...) *ustaljene varijante frazema u suvremenom hrvatskome jeziku koje nisu zabilježene u postojećim frazeološkim rječnicima, poput 'voda ide' na čiji 'mlin', 'prodavač magle' i 'sol na ranu'*. (Parizoska, Filipović Petrović, 2020: 952) U trećoj strofi nižu se motivi: *Bukaleta, supica / bobići, kapuz, pržolica / i smijeh djeteta*, a oni ukazuju na porijeklo i može se reći tradicionalna jela. Isto se tako može reći da nije riječ o prevelikom obilju hrane, ali za malenog čovjeka koji poznaje prave vrijednosti, ono je i dovoljno. Gurmanski niz nije prekinut već je sastavnim veznikom povezan sa smijehom djeteta koji stvara auditivnu pjesničku sliku, ali isto tako *hrani* subjekta koji u posljednjoj strofi sažima dojmove proživljenog iskustva: *Bilo je vrijedno / putovanja*.

U prvoj strofi ističe se asonanca, odnosno čak se devet puta pojavljuje samoglasnik *o*, a ako se detaljnije analizira oblik slova *o*, može se zaključiti da je ono ciklično dok pri izgovoru ne postoje zapreke. Najčešće se može analizirati kao izraz čuđenja ili iznenađenja što sadržajno nije isključeno u pjesničkom tekstu u kojemu se subjekt nalazi pred vratima grada. Vidljiva je i uporaba sastavnog veznika i koji povezuje prethodne stihove s onima koji slijede

³² *Bukaleta* je tradicionalni vrč, načinjen najčešće od gline, a u njemu se posluživala istarska juha dok se također navodi da se upotrebljavala za točenje vina u neke prigodne svrhe. Potječe od grčke riječi *bokalion*, a ima i talijanske korijene u riječi *boccale*. U današnjem se razgovornom jeziku upotrebljava riječ *bokal*.

³³ *Supa*, kombinacija jela i pića, a, u Istri samo *süpa*, tradicionalno je *iće i piće* spravljeno od crnog vina, kruha i začina. (<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1596/istarska-supu>, pristupljeno 1. 9. 2024.)

³⁴ Također tradicionalna istarska prehrana, više o tom: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1176/tradicijska-prehrana>

i nastavlja niz aludirajući na trajanje. Inverzija se javlja u posljednjem stihu druge strofe: *i smijeh djeteta* jer je zapravo riječ o imenskom atributu (djetetov smijeh). Kao što se prethodno navodi u radu, samo se ponegdje javljaju interpunkcijski znakovi, ali posljednji stih ne završava točkom što isto tako upućuje na nedovršenost, na cikličnost poput slova *o* i na svevremenost. Time se poziva na putovanje svakog pojedinca, da pronade smisao, upozna običaje i tradiciju te sažme svoje dojmove putovanja za koje će znati da je vrijedilo.

Pjesnički se, dakle, tekst sastoji od jednostavnih stihova, izraza koji su sažeti, duljinom neujednačeni, ali refleksivni. Ritam je umjeren i fluidan, reflektira tijek misli, a tomu doprinosi slobodan stih, odnosno izostanak rime. Tako se stvara melankoličan ton koji pridonosi kontemplativnoj atmosferi, ukazuje se na učinkovitost učenja na metaforički oslikanom životnom putu, a prostor je dominantna struktura koja pospješuje osobnu refleksiju.

ZAKLJUČAK

Nakon provedene analize može se istaknuti važnost *Aleje* kao spomeničkoga kompleksa i posljednjega knjižnog izdanja u kojem se prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskoga – napose istarskoga – glagoljaštva tumače na specifičan način, inovativno, intermedijalno, multimedijalno i temeljito. Upravo zbog toga knjiško izdanje može poslužiti kao suputnik na putovanju kojim se i čitatelj, ali i posjetitelj može nakaniti poći.

Pjesnički tekstovi podržavaju osnovni tekst knjige, i to tako što su smješteni na marginu stranice, gdje poduprti slikovnim priložima proizvode doživljajno-spoznajnu cjelinu *Aleje* kakvoj se odaje svaki zainteresirani čitatelj, odnosno posjetitelj. Neke su pjesnički tekstovi *Aleje*, od njih ukupno 24, pisani standardnim jezikom s dijalektizmima i arhaizmima kao jedinicama stilskoga pojačanja, dok su druge pak u potpunosti pisane dijalektom (čakavicom) ili hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom. Primjerice, već spomenute zadnje dvije pjesme u knjizi čakavske su – *Znamen* i *Glagoljaš majci* (s tim da je ova posljednja zanimljiva i zbog zastupljenosti ženskoga pisma, odnosno neke vrste feminističkoga glagoljaštva, i donosi se pred poglavljem *Žene glagoljaškoga svijeta*), dok pjesničko putovanje *Alejom glagoljaša* počinje pjesmom Antona Šuljića *Človek* koja koketira s hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom i najvažnijim spomenikom istoimene glagoljske kulture – *Bašćanskom pločom*. Tako upregnutim stihovima Šuljić ispisuje alternativnu – duhovnu i pjesničku – autobiografiju, verbalni autoportret i energetski otisak *ledine jaže nazivajet se duša jago*. *Alejina* pjesnička vrpca u krug se i zatvara, što nije slučajno, već spomenutom Šuljićevom pjesmom *Glagoljaš*

majci. Materinskom se čakavicom autor vraća u krilo majke, u *lijevak* svoga *počela* kojim – jer *dast jemu Bog* – doslikava portret života svog kličući *Mama, bilo je lipo živit...* Ima još crkvenoslavenski intoniranih njegovih pjesama, koje čak nisu ni čakavske već redakcijske, npr. *Lucidar od žitia, Takožde glagolješi Grgur* i sl.

Izabrana su četiri pjesnička teksta: *U Roču, Aleja glagoljaša, Glagoljica* i *Vrijedno putovanja* s namjerom da se istaknu upravo ključni sadržaji za razumijevanje hrvatsko-slavenske kulturne baštine. Upravo ti tekstovi obiluju aluzijama na početke slavenske pismenosti, spominju se Sveta braća i njihov utjecaj, te kontinuirano iniciraju na put, odnosno putovanje te kao da svojim straničnim mjestom vape za čitateljevom pozornošću. Skup su informativnih obilježja koja će znatiželjnog i *gladnog* čitatelja potaknuti da se odvaži dublje *zaroniti* u danu povijest i započne svoje putovanje.

Budući da je 2019. Hrvatski Sabor prepoznao važnost ćirilometodske baštine za hrvatski jezik, književnost i kulturu te je 22. veljače, kada je 1483. otisnut *Misal po zakonu Rimskoga dvora*, proglasio Danom hrvatske glagoljice i glagoljaštva, čini se da treće izdanje *Aleje glagoljaša* nije moglo biti otisnuto u zgodniji i pogodniji trenutak. Gotovo kao priručnik kojim se rečeni spomendan ima (u puku) svetkovati i proslavljati.

POPIS IZVORA I LITERATURE

1. BAGIĆ, K. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb. Školska knjiga.
2. BRATULIĆ, J. 1995. *Leksikon hrvatske glagoljice*. Zagreb: Minerva.
3. BRATULIĆ, J. 2019. *Aleja glagoljaša: stoljeća hrvatske glagoljice*. Ur. Drandić, Boris, s prijateljima. 3. dopunjeno i prošireno izd. Zagreb: Znamen.
4. DAMJANOVIĆ, S. 2005. *Staroslavenski jezik. 5. nepromijenjeno izd.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
5. DAMJANOVIĆ, S. 2012. *Slovo iskona*. Zagreb: Matica hrvatska.
6. FUNČIĆ, D. 2001. *Sonet: od ishodišta prema oksimoronskoj preobrazbi*. Fluminensia: časopis za filološka istraživanja, 13 (1-2): 105–118.
7. JOSIĆ, LJ. 2021. *Hrvatska lingvostilistika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Stilistika.org.
8. KATNIĆ-BAKARŠIĆ, M. 1999. *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Open Society Institute.
9. LUKIĆ, M.; BLAŽEVIĆ KREZIĆ, V. 2019. *NOVA VITA GLAGOLITICI: Glagoljica iz perspektive znanstvenih, kulturnih i kreativnih praksi*. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku.
10. PARIZOSKA, J.; FILIPOVIĆ PETROVIĆ, I. 2020. *Varijantni frazemi u e-rječniku*. Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 46 (2): 941–955.
11. PRANJKOVIĆ, I. 2007. *Stilske figure i gramatika*. Jezik književnosti i književni ideologemi: zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole. Ur. Bagić, Krešimir. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, 21–25.
12. TEŽAK, S. 2005. *Između jezika i stila*. Zagreb: Tipex.

MREŽNI IZVORI:

1. <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljaša/>
2. <https://cakavskisabor.hr/o-cakavskom-saboru/>
3. <https://stilistika.org/6-lingvostilisticka-analiza>

4. <https://stilistika.org/proucavanje-jezika-i-stila-u-suvremenih-pisaca>
5. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/nazor-vladimir>
6. <https://www.ffos.unios.hr/wp-content/uploads/2024/07/IVANA-BULJUBASIC-SRB-Stilski-ucinci-peritekstova-i-peritekstoida-u-suvremenom-hrvatskom-multimodalnom-romanu-doktorski-rad-privremena-verzija.pdf>
7. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1176/tradicijska-prehrana>
8. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1596/istarska-suppa>
9. <https://www.istria-culture.com/aleja-glagoljasa-i131>
10. <https://www.matica.hr/knjige/autor/22/>
11. <https://www.matica.hr/kolo/313/glagoljastvo-i-glagolizam-u-crkvenom-i-drustvenom-zivotu-hrvata-i-slovenaca-20665/>
12. <https://www.matica.hr/kolo/494/fiamengova-ovjera-beskraja-ili-poezija-u-bozjem-hladu-26146>